



รูปแบบการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่ วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง*

THE MANAGEMENT MODEL OF CULTURAL CAPITAL OF NANG YAI
WAT BAN DON, RAYONG PROVINCE

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ (ประภาส จันทวนโณ)
Phrakrupariyattisuwatthaphon (Praphat Chandawanno)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: beesweet2442@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาและวิเคราะห์สภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน 2. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง และ 3. นำเสนอรูปแบบในการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองให้เกิดความยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่จังหวัดระยอง

ผลการวิจัยพบว่า 1. ทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีรากฐานมั่นคงในระดับชุมชน โดยประชาชนมีความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ และค่านิยมความเชื่อที่ผูกโยงกับวิถีชีวิตและพิธีกรรมทางศาสนา 2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนวัฒนธรรม ได้แก่ ความเข้มแข็งของรากฐานชุมชน การมีส่วนร่วมของครุภูมิปัญญา ความตระหนักของประชาชนต่อการอนุรักษ์ศิลปะประจำถิ่น ตลอดจนศักยภาพในการต่อยอดทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดสำคัญในด้านการบริหารจัดการที่ขาดแผนระยะยาว การมีส่วนร่วมของเยาวชนที่ยังน้อย และการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่ต่อเนื่อง 3. รูปแบบการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง ภายใต้โครงสร้าง 4 ด้าน ได้แก่ 1. การอนุรักษ์เชิงจิตวิญญาณและการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ 2. การพัฒนาเยาวชนและระบบถ่ายทอด



องค์ความรู้ร่วมสมัย 3. การเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์และสื่อดิจิทัล และ 4. การสนับสนุนผ่านกลไกถาวร ยุทธศาสตร์ตำบล และความร่วมมือกับภาคีภายนอก
คำสำคัญ: ทูทางวัฒนธรรม; หนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน; การบริหารจัดการ

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To study and analyze the general conditions of the cultural capital of Nang Yai at Wat Ban Don; 2. To analyze the factors that promoted the management of the Nang Yai cultural capital at Wat Ban Don, Rayong Province, and 3. To propose a sustainable management model for the cultural capital of Nang Yai at Wat Ban Don, Rayong Province, conducted by the mixed research methods incorporating documentary research, quantitative research, qualitative research, and participatory action research, conducted within the area of Rayong Province.

The findings revealed that: 1. The cultural capital of Nang Yai at Wat Ban Don is deeply rooted in the local community, with a strong foundation supported by the people's pride and high cultural appreciation, particularly in areas such as local wisdom, historical heritage, and value systems intertwined with religious rituals and traditional ways of life. 2. The key factors that promoted effective cultural capital management included the strength of community foundations, the involvement of local wisdom teachers, public awareness in preserving traditional arts, and the potential for economic value creation. However, there are critical limitations in management, such as the lack of long-term strategic planning, limited participation from the younger generation, and inconsistent governmental support. 3. A sustainable model for managing cultural capital should follow a participatory and integrated approach with the community as the central driving force. This model should be structured around four core dimensions: 1. Spiritual conservation and the establishment of a cultural learning center, 2. Youth development and contemporary knowledge transmission systems, 3. Public engagement through creative activities and digital media



dissemination, and 4. Support mechanisms via permanent structures, sub-district-level strategies, and external partnerships.

Keywords: Cultural Capital; Nang Yai of Wat Ban Don; Management

บทนำ

หนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไทยที่มีลักษณะเฉพาะโดดเด่นและมีประวัติความเป็นมายาวนานนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น การแสดงหนังใหญ่มีรากฐานจากความเชื่อ ความศรัทธา และคติชนในสังคมไทย โดยมีลักษณะการแสดงที่ผสมผสานระหว่างศิลปะหลายแขนงอย่างประณีตและกลมกลืน อาทิ หัตถศิลป์ (การสร้างหุ่นหนัง) วรรณศิลป์ (บทพากย์และบทกลอน) นาฏศิลป์ (ท่าทางการเชิด) วาทยศิลป์ (การบรรยาย) และดนตรีไทย (การบรรเลงประกอบเรื่องราว) ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและรสนิยมทางวัฒนธรรมของไทยอย่างลึกซึ้ง (รัชดาพร คงคาเขตร, 2561; ศิริินภา พรหมชาติ, 2560)

ลักษณะเด่นของหนังใหญ่อยู่ที่การใช้ตัวหนัง หรือหุ่นหนังที่แกะสลักจากหนังวัวหรือหนังควายอย่างประณีตงดงาม แสดงรายละเอียดของตัวละครจากรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ หรือเรื่องอื่น ๆ ที่มีรากฐานจากรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ของไทย โดยตัวหนังจะถูกฉายผ่านฉากผ้าขาวโดยใช้แสงไฟจากด้านหลัง พร้อมทั้งมีการบรรยายเรื่องราวด้วยบทกลอนพากย์ภาษาไทยประกอบด้วยเสียงดนตรีไทยประเภทเครื่องสายและเครื่องประกอบจังหวะ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศให้สมจริงและน่าติดตาม (มยุรี พันธุ์สถิตย์, 2559) นอกเหนือจากความงามในเชิงศิลปะ หนังใหญ่ยังมีคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ซึ่งหมายถึงทรัพยากรที่มีรากฐานจากองค์ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และระบบคุณค่าที่สั่งสมถ่ายทอดกันมาในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทุนทางวัฒนธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงสิ่งของ วัตถุ หรือกิจกรรมที่จับต้องได้เท่านั้น หากยังรวมถึงความรู้พื้นถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ระบบความคิด ความสัมพันธ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ที่ก่อร่างสร้างขึ้นจากประสบการณ์ร่วมของผู้คนในท้องถิ่น (บุญยง ว่องไว, 2563; สุชาติ เกื่อนนาดี, 2562) หนึ่งในพื้นที่ที่ยังคงรักษาและสืบทอดศิลปะหนังใหญ่ไว้อย่างเข้มแข็ง คือ วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นแหล่งอนุรักษ์และถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านการแสดง การสร้างหุ่นและการฝึกอบรมทักษะแก่เยาวชนและผู้สนใจ หนังใหญ่ ณ วัดบ้านดอนไม่ได้เป็นเพียงการจัดแสดงเพื่อความบันเทิงของผู้ชมเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นคลังความรู้ที่สะสมภูมิปัญญาหลายสาขาในรูปแบบของการแสดงที่มีชีวิต (สุกัญญา รัตนกุล, 2561) องค์ประกอบของหนังใหญ่แต่ละชิ้นมีคุณค่าในตนเอง ตัวหุ่นหนังเปรียบเสมือนงานหัตถกรรมชั้นสูงที่ต้อง



อาศัยฝีมือและประสบการณ์อย่างยิ่งยวด การพากย์บทต้องมีทักษะในเชิงวรรณศิลป์และ วาทศิลป์เพื่อสื่อสารอารมณ์และเนื้อเรื่องแก่ผู้ชมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำทางการเชิด เป็นการแสดงออกที่ต้องประสานการเคลื่อนไหวให้สอดคล้องกับจังหวะดนตรี การเชิดหุ่น อย่างมีชั้นเชิงจึงถือเป็นศิลปะนาฏกรรมที่ต้องฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง และดนตรีไทยที่ใช้ในการ ประกอบการแสดงนั้น ไม่เพียงทำหน้าที่เติมเต็มความไพเราะ หากยังสะท้อนให้เห็นถึง บริบททางวัฒนธรรมและรสนิยมของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน (จิราพร อัมพร, 2564)

แม้ว่าหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง จะเป็นแหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ที่ทรงคุณค่าและมีบทบาทในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเข้มแข็ง แต่ยังคงเผชิญ กับปัญหาหลายประการ ได้แก่ การขาดแผนการบริหารจัดการระยะยาว การมีส่วนร่วมของ เยาวชนที่ลดน้อยลง และการสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังไม่ต่อเนื่อง ส่งผลให้การถ่ายทอด องค์ความรู้มีความเสี่ยงต่อการขาดตอน ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาพื้นที่วัดบ้านดอน เนื่องจาก เป็นแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่ยังมีการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งงานหัตถกรรม วรรณศิลป์ นาฏศิลป์ ดนตรี และความเชื่อท้องถิ่น การวิจัยครั้งนี้มุ่งเสนอแนวทางการ บริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่ วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบในการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองให้เกิดความยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัย เชิงปริมาณ (Quantitative Approach) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมของหนัง ใหญ่วัดบ้านดอน ทั้งในด้านการจัดการ การอนุรักษ์ การแสดง และการส่งเสริมกิจกรรมทาง วัฒนธรรม โดยครอบคลุมกลุ่มผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม ประชาชน



ทั่วไปในพื้นที่ ตลอดจนบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดระยอง

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชน จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องและสะท้อนความหลากหลายของประชากรในพื้นที่อย่างเหมาะสม

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน พระภิกษุ และนักวิชาการด้านวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยเนื้อหาครอบคลุมปัจจัยเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ สำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือวิจัย ได้ดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสมของถ้อยคำ ความครอบคลุมของเนื้อหา และความสอดคล้องของประเด็นการวิจัย จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากประชาชนในพื้นที่จำนวน 400 คน ให้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยพร้อมทั้งขอความยินยอมก่อนเก็บข้อมูล สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ติดต่อขอสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน รวม 18 รูปหรือคน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือ พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลอย่างครบถ้วนเพื่อการวิเคราะห์ต่อไป การดำเนินการทุกขั้นตอนอยู่ภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัย โดยเน้นความสมัครใจ ความลับ และความเคารพต่อสิทธิของผู้ให้ข้อมูล



5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อสรุปแนวโน้มความคิดเห็นของ ประชาชนต่อปัจจัยด้านทุนทางวัฒนธรรม

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นการสัมภาษณ์ แล้วตีความอย่างเป็นระบบ เพื่อหา แก่นสาร ความเชื่อมโยง และสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงรูปแบบการจัดการที่ยั่งยืน

ผลการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์สภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง

1.1 ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อสภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อสภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง โดยภาพรวม

ด้านที่สำรวจ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.00	0.96	มาก
2. ด้านประวัติศาสตร์ของหนังใหญ่	3.63	1.09	มาก
3. ด้านค่านิยมและความเชื่อของชุมชน	3.65	1.12	มาก
รวม	3.76	1.06	มาก

พบว่า สภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ($\bar{X}=3.76$, S.D.=1.06) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนในพื้นที่มีมุมมองในเชิงบวกต่อคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าว และตระหนักถึงบทบาทของหนังใหญ่ในบริบทของชุมชนทั้งในเชิงสืบทอดอัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1.2 สภาพทั่วไปของการจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรภาครัฐ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์ได้เป็นประเด็นสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1.2.1 หนังใหญ่วัดบ้านดอนยังเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในชุมชน ทั้งในด้านความเชื่อ ภูมิปัญญา และศิลปะการแสดง ถือเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงวัดกับประชาชนผ่านพิธีกรรมและประเพณี แม้ยังได้รับการยอมรับ แต่แนวโน้ม



การจัดแสดงลดลง เหลือเพียงในวาระสำคัญ ส่งผลให้ศักยภาพของทุนวัฒนธรรมนี้ไม่ถูกใช้เต็มที่ และอาจกระทบต่อการถ่ายทอดในอนาคต

การวิเคราะห์เชิงประเด็น หนึ่งใหญ่ยังเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนให้ความเคารพ แสดงออกถึงอัตลักษณ์และความเชื่อที่ฝังแน่นในวิถีชีวิต แนวโน้มการแสดงลดลง สะท้อนภาวะความอ่อนแรงของการสืบทอดทุนยังมีชีวิต แต่เริ่มเปราะบาง หากขาดการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ

1.2.2 การจัดการทุนวัฒนธรรมยังขาดระบบและโครงสร้างที่ยั่งยืน โดยเน้นอิงตัวบุคคลมากกว่าการมีโครงสร้างหรือหน่วยงานกลางที่ชัดเจน การวางแผน การฝึกอบรม และการถ่ายทอดยังไม่มีแผนระยะยาว ขณะที่การสนับสนุนจากภาครัฐส่วนใหญ่เป็นโครงการเฉพาะกิจ ขาดความต่อเนื่องและไม่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ ส่งผลให้การพัฒนาทุนวัฒนธรรมขาดเอกภาพและไม่ยั่งยืน

การวิเคราะห์เชิงประเด็น การบริหารยังอยู่บนพื้นฐานของบุคคล ไม่ใช่องค์กรหรือสถาบัน ขาดแผนพัฒนาและระบบติดตามผลที่ชัดเจน การสนับสนุนภาครัฐมีลักษณะเฉพาะกิจ ไม่เกิดความต่อเนื่อง ขาดศูนย์กลางหรือกลไกกลางในการขับเคลื่อนทุนวัฒนธรรม

1.2.3 คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมน้อย และขาดแรงจูงใจในการสืบทอดเยาวชนในชุมชนมีความรู้จักหนึ่งใหญ่อย่างผิวเผิน ขาดความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องยังไม่ตอบโจทย์ความสนใจหรือรูปแบบการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่

การวิเคราะห์เชิงประเด็น ช่องว่างระหว่างรุ่นเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอด ขาดกิจกรรมหรือรูปแบบการเรียนรู้ที่ทันสมัย เยาวชนไม่เห็นความสำคัญหรือบทบาทของตนในกระบวนการ สืบสานขาดระบบพัฒนา “คนรุ่นใหม่” เพื่อเป็นผู้สืบทอดในระยะยาว

1.2.4 ขาดการบูรณาการและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ แม้จะมีความพยายามจากหลายฝ่าย แต่ยังพบว่าการทำงานเป็นลักษณะแยกส่วน ขาดกลไกกลางในการบูรณาการ ส่งผลให้กิจกรรมหลายอย่างดำเนินไปแบบกระจัดกระจาย ไม่เกิดผลเชิงระบบและไม่สามารถต่อยอดพลังความร่วมมือให้เป็นรูปธรรมได้อย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์เชิงประเด็น หน่วยงานทำงานต่างคน ต่างบทบาท ขาดการประสาน ไม่มีกลไกหรือคณะกรรมการกลางในการบริหารร่วม โครงการมักขาดการติดตามหรือประเมินผลร่วมกัน

1.2.5 ศักยภาพด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรมยังไม่ได้รับการพัฒนา หนึ่งใหญ่วัดบ้านดอนมีศักยภาพในการต่อยอดเชิงเศรษฐกิจ ขาดระบบสนับสนุนที่ชัดเจน

ด้านการตลาด การออกแบบ และช่องทางจัดจำหน่าย ส่งผลให้มูลค่าทางเศรษฐกิจของทุนวัฒนธรรมยังไม่ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

การวิเคราะห์เชิงประเด็น ขาดกลยุทธ์ในการสร้างรายได้จากทุนวัฒนธรรม ไม่สามารถต่อยอดเป็นอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ได้ ไม่มีการส่งเสริมการตลาดหรือช่องทางจำหน่าย ศักยภาพด้านเศรษฐกิจยังคงอยู่ในระดับแฝงเร้นไม่ถูกดึงออกมาใช้

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง โดยภาพรวม

ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. รากฐานและอัตลักษณ์ของชุมชน	4.31	0.71	มาก
2. การบริหารจัดการ	3.62	0.85	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน	3.26	0.92	ปานกลาง
4. การสนับสนุนจากภาครัฐและท้องถิ่น	3.63	0.81	ปานกลาง
5. มิติด้านเศรษฐกิจ	3.79	0.78	มาก
รวม	3.72	0.81	มาก

พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.72$, S.D.=0.81) สะท้อนว่า ประชาชนให้ความสำคัญและมีมุมมองในเชิงบวกต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าว

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกันในหลายมิติ โดยสามารถเชื่อมโยงเป็นภาพรวมที่สะท้อนสถานะของทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งด้านคุณค่าทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน ระบบการบริหารจัดการ บทบาทของภาครัฐ และศักยภาพด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

2.1 รากฐานและอัตลักษณ์ของชุมชน ข้อมูลเชิงปริมาณชี้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ภาคภูมิใจในหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน และมองว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดในทุกมิติ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพยืนยันว่า หนึ่งใหญ่มีรากฐานอยู่บนความเชื่อ จิตวิญญาณ และพิธีกรรมทางศาสนา จึงยังคงดำรงอยู่ได้แม้ไม่มีระบบสนับสนุนจากภายนอก ความสอดคล้องนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับชุมชนอย่างแท้จริง

2.2 การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่และชุมชน ข้อมูลเชิงปริมาณสะท้อนการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง โดยเฉพาะในเรื่องเวทีการเรียนรู้และแรงจูงใจ ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ว่า แม้จะมีความพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้โดยครูภูมิปัญญาแต่ระบบการเรียนรู้ยังคงพึ่งพาการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ และขาดการสนับสนุนที่เป็นระบบจาก



ภาครัฐหรือสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ข้อมูลทั้งสองประเภทจึงชี้ถึงความเปราะบางของระบบสืบทอดและความจำเป็นในการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทยุคใหม่

2.3 การบริหารจัดการ ข้อมูลทั้งสองประเภทสะท้อนข้อจำกัดด้านโครงสร้างอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการขาดแผนพัฒนาในระยะยาว และการพึ่งพาคู่ค้าใดบุคคลหนึ่ง ข้อมูลเชิงคุณภาพระบุว่าไม่มีหน่วยงานถาวรรับผิดชอบโดยตรง ขณะที่ข้อมูลเชิงปริมาณให้คะแนนในระดับปานกลางในหัวข้อที่เกี่ยวกับแผนงานและกลไกความร่วมมือ ความสอดคล้องนี้ตอกย้ำถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่มีโครงสร้างถาวร มีความยืดหยุ่น และเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทอย่างจริงจัง

2.4 การสนับสนุนจากภาครัฐและท้องถิ่น ข้อมูลเชิงปริมาณชี้ว่าประชาชนรับรู้ถึงการสนับสนุนในระดับหนึ่ง เช่น งบประมาณหรือนโยบาย แต่ยังไม่เพียงพอ ข้อมูลเชิงคุณภาพระบุว่า การสนับสนุนส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบโครงการเฉพาะกิจ ขาดความต่อเนื่องและไม่ตอบโจทย์ในระยะยาว ความสอดคล้องนี้สะท้อนถึงความจำเป็นที่ภาครัฐควรปรับบทบาทจากผู้ดำเนินการมาเป็นผู้สนับสนุน โดยเน้นการสร้างพื้นที่ให้ชุมชนเป็นผู้นำในการกำหนดทิศทางทางวัฒนธรรมของตนเอง

2.5 ศักยภาพทางเศรษฐกิจ ข้อมูลเชิงปริมาณชี้ว่าประชาชนเห็นศักยภาพของหนังใหญ่ในการสร้างรายได้ผ่านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์สนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม ข้อมูลเชิงคุณภาพระบุถึงข้อจำกัดด้านการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และช่องทางจัดจำหน่าย ความสอดคล้องนี้ชี้ว่า การต่อยอดทุนวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังเป็นโอกาสที่รอการพัฒนาอย่างจริงจัง

3. รูปแบบในการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองให้เกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและบูรณาการ โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อน พร้อมเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาทร่วมกันอย่างแท้จริง ทั้งภาคศาสนา การศึกษา หน่วยงานรัฐ ภาคประชาสังคม และประชาชนในท้องถิ่น แนวทางการบริหารจัดการควรมุ่งเน้นการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของหนังใหญ่ควบคู่ไปกับการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว โดยสามารถจำแนกเป็น 4 ด้านหลัก ดังนี้

3.1 ด้านการอนุรักษ์ (Conservation) สืบสานศรัทธา สร้างรากวัฒนธรรม การอนุรักษ์หนังใหญ่วัดบ้านดอนควรมุ่งเน้นคุณค่าในฐานะมรดกทางจิตวิญญาณของชุมชน ควรส่งเสริมให้คงอยู่ในวิถีชีวิต ไม่ใช่เพียงจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้จึงจำเป็น เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ บทแสดง ลวดลายหุ่น และประวัติครุภูมิปัญญา ส่งเสริมการอนุรักษ์แบบมีชีวิตที่เชื่อมโยงกับชุมชนอย่างแท้จริง



3.2 ด้านการพัฒนา (Development) เปิดพื้นที่เรียนรู้ สร้างคนรุ่นใหม่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนคือหัวใจของความยั่งยืน โดยการจัดค่ายฝึกอบรม ชมรมในโรงเรียน และบูรณาการเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่น รวมถึงการใช้เทคโนโลยีร่วมสมัย เช่น สื่อแอนิเมชันและแพลตฟอร์มฝึกทำหุ่น ควบคู่กับบทบาทของครูภูมิปัญญา และความร่วมมือกับสถานศึกษา จะช่วยพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

3.3 ด้านการเผยแพร่ (Promotion) ยกย่องผู้สาธิตต่อยอดเชิง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การเผยแพร่หนังใหญ่วัดบ้านดอนควรจัดเทศกาลประจำปี ควบคู่กับการพัฒนาสินค้าที่ระลึกลดตายหนังใหญ่เพื่อสร้างรายได้ โดยชุมชนมีบทบาทหลักพร้อมใช้สื่อออนไลน์ เช่น YouTube, TikTok และ Facebook เป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแบรนด์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3.4 ด้านกลไกสนับสนุน (Support Mechanism) สร้างโครงสร้าง เสริมพลังระยะยาว การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารทุนวัฒนธรรมระดับตำบลที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนจะช่วยกำหนดทิศทางที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น พร้อมทั้งวางยุทธศาสตร์วัฒนธรรมระยะ 3-5 ปี และแผนงบประมาณรายปีเพื่อความต่อเนื่องของการดำเนินงาน นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกจะช่วยเสริมศักยภาพและความยั่งยืนในการบริหารจัดการทุนวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์สภาพทั่วไปของทุนทางวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า หนังใหญ่วัดบ้านดอนยังคงมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคงในระดับชุมชน โดยเฉพาะในด้านภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ และค่านิยมความเชื่อ ซึ่งได้รับการยอมรับจากประชาชนในระดับมาก หนังใหญ่จึงเป็นทั้งศิลปะและตัวแทนอัตลักษณ์ของชุมชน โดยมีครูภูมิปัญญาและศิลปินท้องถิ่นเป็นกลไกหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้ อย่างไรก็ตามยังขาดระบบการถ่ายทอดที่ชัดเจน เช่น ศูนย์เรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ หรือสื่อการเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย จึงเสี่ยงต่อการขาดช่วงในระยะยาว แม้ว่าหนังใหญ่ยังปรากฏอยู่ในพิธีกรรมและกิจกรรมสำคัญของชุมชน แต่แนวโน้มการจัดแสดงกลับลดลง เนื่องจากการขาดแผนระยะยาวและการพึ่งพาโครงการเฉพาะกิจจากรัฐเท่านั้น ขณะเดียวกันเยาวชนเริ่มห่างเหินจากหนังใหญ่เพราะขาดแรงจูงใจ และรูปแบบการนำเสนอที่ไม่สอดคล้องกับยุคดิจิทัล เกิดเป็นช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างรุ่น การบูรณาการของภาคีที่เกี่ยวข้องยังมีข้อจำกัด วัด ชุมชน หน่วยงานรัฐ และสถานศึกษา ต่างดำเนินงานแยกส่วน ขาดกลไก



กลางในการประสานงาน ด้านศักยภาพเศรษฐกิจวัฒนธรรมยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยสอดคล้องกับนวลพรรณ บุญธรรม (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง หนึ่งใหญ่ วัดบ้านดอน : การศึกษาประวัติ ลวดลาย และบทบาทในชุมชน ที่ชี้ถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของการสืบทอดหนึ่งใหญ่ที่ขาดความชัดเจนในการสืบทอดและต่อยอด และไม่สอดคล้องกับกฤษฎีกา ติลลศิริธรรมา (2566) ที่ศึกษาเรื่อง การปรับตัวเพื่อการพัฒนาการจัดการของพิพิธภัณฑ์ในภาวะปัจจุบันที่ พบว่า พิพิธภัณฑ์ในยุคปัจจุบันยังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมกับคนรุ่นใหม่ได้อย่างแท้จริงและยังขาดการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วม

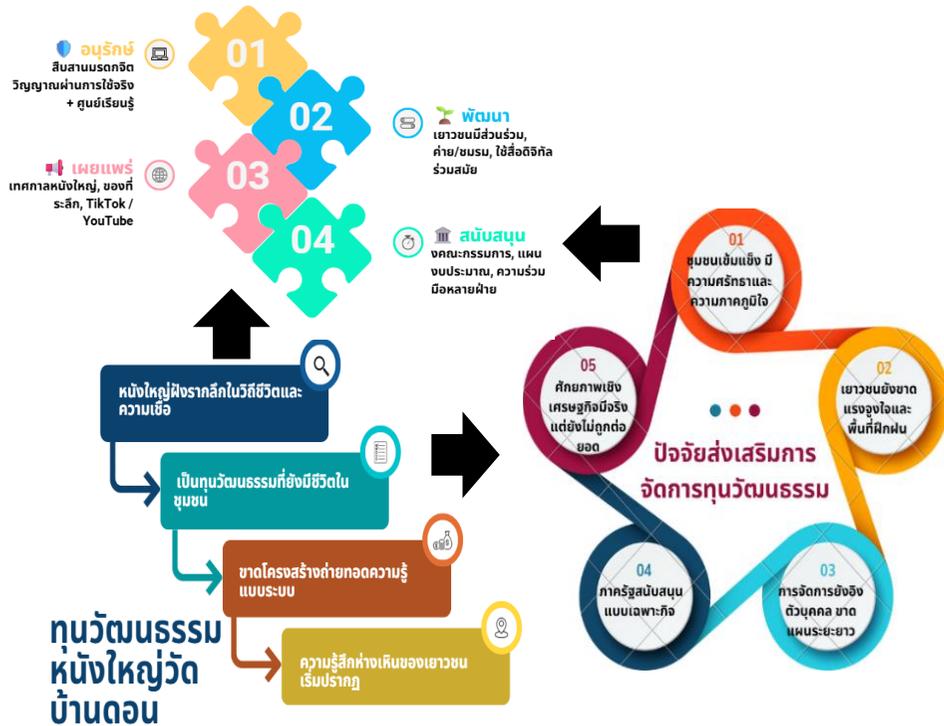
2. การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่ วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง ผลการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสอดคล้องกัน โดยเฉพาะด้านอัตลักษณ์ชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน กลไกบริหาร และศักยภาพการต่อยอดทุนวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจ หนึ่งใหญ่วัดบ้านดอนมีใช้เพียงศิลปะบันเทิง แต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากในวิถีชีวิต ผ่านความศรัทธาและพิธีกรรม สร้างความภาคภูมิใจของคนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การสืบทอดยังเผชิญข้อจำกัด เช่น เยาวชนขาดแรงจูงใจในพื้นที่เรียนรู้ และระบบสนับสนุน การบริหารยังพึ่งพาบุคคล ขาดแผนยุทธศาสตร์และโครงสร้างที่มั่นคง อีกทั้งการสนับสนุนจากรัฐและองค์กรปกครองท้องถิ่นยังไม่ต่อเนื่อง หากพัฒนาระบบบริหารที่ทันสมัยและเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะ เยาวชนและภาคเอกชน จะทำให้ทุนวัฒนธรรมเติบโตยั่งยืน งานวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของวิรัตน์ รัตนปนัดดา (2564) ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการศิลปวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อความยั่งยืน ที่ชี้ว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านต้องอาศัยบทบาทครุภูมิปัญญาและประชาชนทุกกลุ่มร่วมกับรัฐในเชิงส่งเสริมมากกว่าควบคุม ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ ไชยทองคำ (2560) ที่ศึกษาเรื่องบทบาทภาครัฐกับการอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ภาคกลาง กลับพบว่า การจัดการทุนวัฒนธรรมโดยเน้นบทบาทรัฐเป็นหลัก แม้มีนโยบายสนับสนุน แต่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่จริง ส่งผลให้วัฒนธรรมไม่ฝังรากลึกและเสื่อมถอยเมื่อหมดโครงการหรือเปลี่ยนผู้รับผิดชอบ

3. รูปแบบในการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองให้เกิดความยั่งยืน พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมหนึ่งใหญ่วัดบ้านดอนมุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นแกนกลาง ในฐานะผู้สืบทอด ผู้ผลิต และผู้ใช้ทุนวัฒนธรรม โดยมองหนึ่งใหญ่ไม่ใช่แค่ศิลปะ แต่เป็นทุนทางสังคมและจิตวิญญาณที่ผูกโยงกับความเชื่อและพิธีกรรม จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนภายใต้โครงสร้างที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง แบ่งการจัดการออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. การอนุรักษ์ ส่งเสริมการอนุรักษ์แบบมีชีวิตผ่านการใช้งานจริง พร้อมจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน 2. การพัฒนา มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนผ่านค่าย ชมรม การใช้สื่อเทคโนโลยี และพัฒนาครุภูมิปัญญาให้

ถ่ายทอดความรู้ข้ามรุ่น 3. การเผยแพร่ ยกระดับสู่สาธารณะผ่านเทศกาล สินค้าวัฒนธรรม และแพลตฟอร์มออนไลน์ และ 4. การสนับสนุน จัดตั้งโครงสร้างถาวร เชื่อมโยง มหาวิทยาลัยและภาคธุรกิจเพื่อเสริมงบประมาณและทรัพยากร งานวิจัยนี้สอดคล้องกับ สุกัญญา รัตน์กุล (2562) ที่ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทุนทาง วัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืน ที่เสนอว่าการจัดการทุนวัฒนธรรมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนและการสนับสนุนจากภาคี ในขณะที่งานวิจัยของธนภัทร พรหมรักษา (2562) ศึกษา เรื่อง การจัดการวัฒนธรรมโดยภาครัฐ : บทเรียนจากการบริหารพิพิธภัณฑ์ชุมชน พบว่า การบริหารโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียวขาดความต่อเนื่องและไม่ตอบโจทย์ความต้องการ ของชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

รูปแบบการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน



ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย



ผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมนั้งใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง สรุปได้ว่า นั้งใหญ่วัดบ้านดอนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน การบริหารจัดการทุนวัฒนธรรมในปัจจุบันยังขาดความเป็นระบบและกลไกเชิงโครงสร้างที่ชัดเจน โดยยังขึ้นอยู่กับบุคคลและขาดแผนยุทธศาสตร์ที่ต่อเนื่อง และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากรอบบริหารจัดการที่เปิดกว้างและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะเยาวชนและภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมความยั่งยืนของทุนวัฒนธรรมในระยะยาว โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดตั้งกลไกถาวรระดับตำบล เช่น คณะกรรมการบริหารทุนวัฒนธรรม ประกอบด้วยตัวแทนวัด โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ครูภูมิปัญญา และเอกชน เพื่อวางแผนและติดตามอย่างต่อเนื่อง
2. บรรจุนั้งใหญ่ในแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นวาระวัฒนธรรม พร้อมจัดสรรงบประมาณสนับสนุน
3. พัฒนานโยบายเศรษฐกิจวัฒนธรรม ส่งเสริมผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์และเทศกาลเชิงเศรษฐกิจควบคู่การท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นให้นำนั้งใหญ่เข้าการเรียนการสอน และสนับสนุนบทบาทครูภูมิปัญญาอย่างชัดเจน
2. สนับสนุนการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่ และขยายฐานผู้รู้จัก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบบริหารทุนวัฒนธรรมนั้งใหญ่อื่น เช่น วัดখনอน จังหวัดราชบุรี หรือภาคใต้
2. วิจัยเชิงลึกพฤติกรรมการรับรู้และมีส่วนร่วมของเยาวชน ใช้เครื่องมือวิจัยสมัยใหม่ เช่น วิเคราะห์โซเชียลมีเดียและสัมภาษณ์เชิงลึก
3. ทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับชุมชนครูภูมิปัญญาและภาคการศึกษา เพื่อพัฒนาโมเดลส่งเสริมทุนวัฒนธรรมที่ปฏิบัติได้จริง
4. ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการจัดการทุนวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์และท่องเที่ยว เพื่อวางแผนสมดุลระหว่างอนุรักษ์และสร้างรายได้



เอกสารอ้างอิง

- กฤตณัฐ ดิลกศิริธนภัทร์. (2566). การปรับตัวเพื่อการพัฒนาการจัดการของพิพิธภัณฑ์
ในภาวะปัจจุบัน. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 24(2), 125-137.
- จิราพร อัมพร. (2564). *ศิลปะการแสดงหนังใหญ่กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ:
สถาบันวัฒนธรรมไทยศึกษา.
- ธนภัทร พรหมรักษา. (2560). การจัดการวัฒนธรรมโดยภาครัฐ : บทเรียนจากการบริหาร
พิพิธภัณฑ์ชุมชน. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 4(1), 39-54.
- นवलพรรณ บุญธรรม. (2549). *หนังใหญ่วัดบ้านดอน : การศึกษาประวัติ ลวดลายและ
บทบาทในชุมชน โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ 2 ปีที่ 1
(รายงานการวิจัย)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- บุญยง ว่องไว. (2563). *ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มยุรี พันธุ์สถิตย์. (2559). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแสดงหนังใหญ่ไทย*. นครปฐม:
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รัชดาพร คงคาเขตร. (2561). *มิติทางศิลปะในหนังใหญ่ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- วิรัตน์ รัตนปนัดดา. (2561). การจัดการศิลปวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อความยั่งยืน. *วารสาร
วิจัยวัฒนธรรม*, 5(2), 25-40.
- ศิริณา พรหมชาติ. (2560). *การแสดงหนังใหญ่ : รากเหง้าและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม*.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุกัญญา รัตนกุล. (2561). *หนังใหญ่วัดบ้านดอน : พื้นที่การเรียนรู้ของชุมชน*. ระยอง:
ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออก.
- _____. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืน.
วารสารวิจัยสังคม, 9(2), 65-80.
- สุชาดา ไชยทองคำ. (2560). บทบาทภาครัฐกับการอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษา
ชุมชนพื้นที่ภาคกลาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 8(1), 77-91.
- สุชาติ เกื้ออนนาคี. (2562). *ทุนวัฒนธรรมกับการสื่อสารสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัย
วัฒนธรรมไทย.